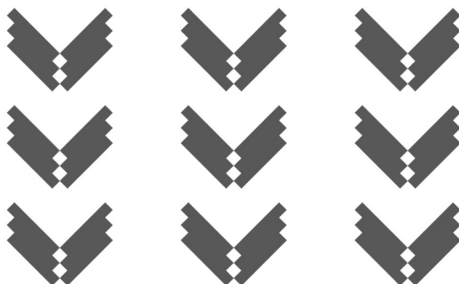

شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی

دبیرخانه جام باشگاه‌های کتاب‌خوانی کودک و نوجوان
دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و کتاب‌خوانی
معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

فهرست

۶	مقدمه
۹	چرایی کم خوانی ما
۱۰	ترویج خواندن چیست؟
۱۰	شیوه‌های ترویج کتاب خوانی چیست؟
۱۱	زمینه‌های لازم برای ترغیب بچه‌ها به کتاب خوانی
۱۱	شیوه‌های ترویج کتاب خوانی
۱۶	فهرستی از فعالیت‌های ترویج کتاب خوانی در ایران
۱۶	کتاب خوانی برای کودکان نیازمند
۱۷	کتاب برای کودکان مهاجر
۱۸	والدین کتابخوان - فرزندان کتابخوان
۱۹	کتاب خوانی و کتاب نویسی
۱۹	زنگ کتاب و بامداد کتاب
۲۲	لباس کتاب
۲۳	طراحی جدول براساس کتاب
۲۳	چهره‌های متفاوت، صداهاى متفاوت
۲۴	فانوس (آموزش روش مطالعه به دانش آموزان)

مقدمه

«جام باشگاه‌های کتاب‌خوانی کودک و نوجوان» برنامه‌ای ملی و بسیار کم‌هزینه برای ترویج کتاب‌خوانی در ایران است که در نخستین سال به‌صورت آزمایشی از ۱۵ شهر نامزد پایتخت کتاب ایران شروع شد.

هدف اصلی این طرح همه‌گیر کردن کتاب‌خوانی و جلب مشارکت مردمی در کتاب‌خوانی است. در طراحی این فعالیت به تجربه‌های شکست‌خورده دستگاه‌های مختلف دولتی و عمومی که گاهی هزینه‌های سنگینی نیز داشته، توجه داشتیم و سعی کردیم از معایب آن دوری کنیم و محاسنش را حفظ کنیم.

جام باشگاه‌های کتاب‌خوانی چند مرحله دارد. بنابراین بود که در مرحله نخست مربیان و معلمان و مروجان کتاب‌خوانی برای تشکیل باشگاه‌های کتاب‌خوانی با حضور در کارگاه‌هایی آموزش ببینند. سپس با کمک آن‌ها هر حداقل ۱۲ کودک یا نوجوان یک باشگاه کتاب‌خوانی تشکیل دهند. این باشگاه‌ها در کتابخانه‌ها، مراکز کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، مدارس، مساجد، مراکز بهزیستی، مجتمع‌های مسکونی، کانون‌های فرهنگی و هنری، سراهای محله، فرهنگسراها و دیگر مراکز تجمع کودکان و نوجوانان در شهرها و روستاها زیر نظر یک هماهنگ‌کننده بزرگسال می‌توانست شکل بگیرد.

قرار این بود که باشگاه‌های کتاب‌خوانی کودک و نوجوان در دبیرخانه جشنواره ثبت‌نام کنند، اسامی آن‌ها ثبت‌شده و امکان بهره‌مندی از تخفیف کتاب را از طریق کتاب‌فروشی‌های شهرشان پیدا کنند، براساس فهرست کتاب‌های مناسب که - براساس کتاب‌های برگزیده فهرست‌ها و نهادهای مختلف تهیه شده بود- در اختیار کتاب‌فروشی‌ها قرار گرفته کتاب‌ها را انتخاب کنند و بخرند، هر عضو دست‌کم یک کتاب به باشگاه ارائه کند، کتابخانه‌های کوچک را تأسیس و یا تقویت کنند، کتاب‌های خریداری‌شده را باهم مبادله کنند و بخوانند، درباره کتاب‌های خوانده شده گفت‌وگو و آن‌ها را داورى کنند. و نهایتاً کتاب برتر، را از نگاه خود در باشگاه، انتخاب کنند و سپس در نامه‌هایی به نویسندگان کتاب‌های برتر نظر خود را درباره

کتاب‌های برتر می‌نویسند و کتاب‌هایی را که پسندیده‌اند در فیلم‌های کوتاه موبایلی به دیگران معرفی کنند. سپس در مرحله شهرستان کتاب‌های برگزیده باشگاه‌ها با حضور نمایندگان آن‌ها داوری دوباره شده و کتاب یا کتاب‌های برگزیده از نظر کودکان و نوجوانان شهر انتخاب شود. همچنین با داوری فیلم‌ها و نامه‌های بچه‌ها توسط داوران تعیین شده از سوی ستاد اجرایی هر شهر بهترین فیلم‌ها معرفی و بهترین نامه‌ها به نویسندگان انتخاب و در مراسم پایانی شهرستان از آنان تقدیر به عمل آید و جایزه بچه‌های شهر به نویسنده برگزیده اهدا شود.

باشگاه‌های کتاب‌خوانی یکی از شیوه‌های کتاب‌خوانی گروهی است و کم‌وبیش در کشور ما نیز تجربه‌هایی در این زمینه وجود دارد، اما تفاوت اصلی این برنامه در این است که اولاً هم‌زمان مشارکت نهادها و دستگاه‌های دولتی و عمومی و مردمی را دربرمی‌گیرد و از تمام ظرفیت‌های موجود بهره می‌گیرد. دوم این که برنامه‌ای منعطف است که در هر منطقه‌ای می‌تواند متناسب با شرایط آنجا تغییر یابد. سوم این که با چرخه طبیعی نشر پیوند دارد چون بچه‌ها کتاب‌هایشان را از کتاب‌فروشی تهیه می‌کنند. چهارم این که مجموعه‌ای از فعالیت‌های متنوع را در برمی‌گیرد که در محور آن پرورش تفکر انتقادی و گفت‌وگو و مشارکت قرار دارد. پنجم این که از ظرفیت فناوری‌های جدید استفاده شده است. از مرحله طراحی تا اجرای جام باشگاه‌های کتاب‌خوانی بیش از یک سال زمان صرف شد. مشورت‌های بسیاری صورت گرفت. از تجربه‌های کنشگران مردمی در ترویج کتاب‌خوانی استفاده کردیم و به این نتیجه رسیدیم که اجرای چنین طرحی بدون آموزش به سرانجام درستی نخواهد رسید. بنابراین محوریت فعالیت ما بر آموزش استوار شد، اما چه نوع آموزشی؟ آیا ما دانش و تجربه حاضر و آماده‌ای داشتیم که به درد سراسر کشور بخورد و به‌رغم تفاوت‌های منطقه‌ای به‌صورت نسخه‌های یکسان عمل کند؟ از طرف دیگر آیا از دل تجربه‌های کوچک کنشگران ترویج کتاب‌خوانی در سراسر کشور، نمی‌توان شیوه‌های مناسب ترویج کتاب‌خوانی استخراج کرد؟ به نظرم دلیل شکست بسیاری از تجربه‌های قبلی دولتی در همین جاست؛ بی‌توجهی به تجربه‌های مردمی در مناطق مختلف.

بر این اساس دوره‌ای آموزشی طراحی شد که در آن تجربه‌های مردمی، تجربه‌های موفق کشورهای دیگر و دستنامه‌های آموزشی هم‌زمان مورد توجه بودند. تمام کسانی که قرار بود این دوره را در شهرهای مختلف تدریس کنند، خود در دوره‌ای مشابه شرکت کردند. قرار بود آنان به‌عنوان تسهیل‌گر در کارگاه‌های مختلف شرکت کنند و با ارائه سرفصل‌هایی به‌عنوان محور بحث، تجربه‌ها و دیدگاه‌های شرکت‌کنندگان طرح و با ارائه تجربه‌های موفق ملی و جهانی جمع‌بندی شود. بنابراین ممکن است دستاوردهای هر شهر با شهر دیگر متفاوت باشد.

اجرای این طرح به‌صورت سراسری در همه شهرها و روستاهای ایران کار دشواری است، زیرا مقدمه این کار یعنی آموزش، کاری زمان‌بر و پرهزینه است. بنابراین تمهیدی اندیشیده شد که در مرحله بعدی بتوان با تهیه بسته آموزشی (شامل دستنامه‌های آموزشی، کتاب و فیلم) به افرادی که خود می‌توانند در نقش تسهیل‌گر برای کارگاه‌های شهرهای مختلف حضور داشته باشند، آموزش‌های لازم ارائه شود. آنچه می‌خوانید یکی از اجزای بسته آموزشی مذکور است. در تهیه این بسته‌های آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی علاوه بر معاونت امور فرهنگی دستگاه‌ها و نهادهای مختلفی نقش داشتند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: خانه کتاب ایران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، سازمان بهزیستی کشور و همچنین نهادهای غیردولتی مانند کانون توسعه فرهنگی، انجمن نویسندگان کودک و نوجوان، انجمن حامی، گروه داوری لاک‌پشت پرنده، خانه کتابدار کودک و نوجوان و همکارانم در دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی.

در شهرستان‌های برگزارکننده دوره اول نیز علاوه بر گروه‌های غیردولتی، دستگاه‌های مختلفی مانند شهرداری‌ها، ادارات آموزش و پرورش، ادارات کتابخانه‌های عمومی و ... همراهی و همکاری‌های مؤثری داشتند. از همراهی و همکاری همه این گروه‌ها و دستگاه‌ها سپاسگزاریم و امیدواریم که این فعالیت در کتاب‌خوانی ایرانیان تأثیرگذار باشد.

علی‌اصغر سیدآبادی

مدیرکل دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی

چرایی کم‌خوانی ما

وضعیت کتاب‌خوانی در کشور ما مطلوب نیست. شاید اگر خود را با برخی از کشورهای همسایه مقایسه کنیم، بهتر از آن‌ها باشیم، اما تغییر این وضعیت یکی از اهداف مهم ترویج کتاب‌خوانی است، طبیعتاً آمارها و گزارش‌های مختلف به ما نشان می‌دهند که مردم تمایل زیادی به خواندن کتاب ندارند. کودکان و نوجوانان هم از این قاعده مستثنی نیستند.

چرایی پایین بودن کتاب‌خوانی را بدانیم. کارشناسان دلایل متفاوتی را برای پایین بودن کتاب‌خوانی عنوان کرده‌اند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- بسیاری از خانواده‌ها از اهمیت کتاب‌خوانی و نقش آن در زندگی فردی و اجتماعی بی‌اطلاع هستند. البته تعدادی از خانواده‌ها هم ممکن است به اهمیت آن رسیده باشند اما وقت و فرصت کافی برای مطالعه ندارند.

- نظام آموزش و پرورش ما یک نظام تک‌کتابی است. یعنی برپایه کتاب است اما روی یک کتاب تأکید دارد. در نتیجه، بچه‌ها و خانواده‌ها و حتی معلمان ممکن است تصور کنند که برای خواندن آن کتاب، دیگر نیازی به کتاب‌های دیگر حول آن موضوع نیست. و این تلقی بین خانواده‌ها و اولیای مدرسه جا افتاده است که کتاب غیر درسی مانع پیشرفت بچه‌ها در درس می‌شود.
- صدا و سیما و سایر رسانه‌ها نیز، تبلیغات لازم و کافی برای ترویج کتاب‌خوانی انجام نمی‌دهند.

- کمبود فعالیت‌های ترویجی هم یکی از علل مهم در این زمینه است. در هیچ کشوری، کتاب‌ها خود به خود خوانده نمی‌شوند و خود به خود مورد علاقه دیگران قرار نمی‌گیرند. در تمام کشورهایی که میزان کتاب‌خوانی بالاست، خواندن با تبلیغ و ترویج صورت می‌گیرد. نویسندگان تورهای متفاوتی برای تبلیغ کتاب‌شان برپا می‌کنند. ناشر و کتاب‌فروش هم برنامه‌های تبلیغی گسترده‌ای برای تبلیغ کتاب صورت می‌دهند.

- کودکان و نوجوانان به سایر رسانه‌ها و ابزارهای تفریحی دیگر همچون

تبلت و بازی‌های کامپیوتری و بودن در شبکه‌های اجتماعی مختلف و... گرایش بیشتری دارند و وقتشان صرف این وسایل می‌شود.

در کنار این دلایل عمده، دلایل دیگری هم می‌تواند مطرح باشد:

- نبود دسترسی به کتاب
- گرانی کتاب
- کمبود کتاب مناسب در کتابخانه‌ها
- ناآشنایی مربیان، معلمان و تمام کسانی که به نوعی با بچه‌ها کار می‌کنند با مقوله کتاب‌خوانی.

ترویج خواندن چیست؟

هر نوع فعالیتی که باعث شود کودکان و نوجوانان بیشتر کتاب بخوانند و از آن لذت ببرند، در تعریف ترویج کتاب‌خوانی می‌گنجد. ترویج کتاب‌خوانی در گام اول دو هدف عمده را دنبال می‌کند:

۱. بیشتر خواندن

۲. لذت بردن از کتاب‌خوانی.

با این حال نباید از این نکته غفلت بورزیم که وقتی از خواندن حرف می‌زنیم، انتخاب کتاب و خواندن کتاب خوب و ارزشمند مطرح است.

بنابراین «بیشتر خواندن کتاب» و «لذت بردن از آن باید با «انتخاب کتاب»، «خواندن کتاب‌های مناسب» همراه باشد و در جهت ترویج کتاب‌خوانی قرار گیرد.

شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی چیست؟

به تمامی راه‌ها، ابزارها، ترفندها و فعالیت‌ها و زمینه‌سازی‌هایی که کمک می‌کند به بچه‌ها تا از خواندن کتاب‌های خوب لذت ببرند و بیشتر کتاب بخوانند، شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی می‌گویند.

شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی، از دل ابتکارات نهادهای و افراد مختلف به وجود می‌آید. در ایران و سایر کشورها، افراد مختلفی هستند که در مدارس، مهدکودک‌ها، روستاها، شهرها و... ابتکاراتی به کار می‌برند که بچه‌ها بیشتر کتاب بخوانند.

زمینه‌های لازم برای ترغیب بچه‌ها به کتاب‌خوانی

فراهم کردن محیط و فضای مناسب برای خواندن یکی از الزامات ترویج کتاب‌خوانی است. برای ایجاد زمینه‌های مناسب کتاب‌خوانی به موارد زیر باید توجه کرد:

- انتخاب کتاب مناسب
- انتخاب زمان مناسب
- مشارکت مربیان، والدین و بچه‌ها
- کتاب‌خوان بودن خود پدر یا مادر، مربی، معلم و هر کسی که می‌خواهد به ترویج کتاب‌خوانی بین بچه‌ها کمک کند.
- دادن حق انتخاب کتاب به کودک
- جذابیت فضای خواندن برای کودکان و نوجوانان.

شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی

در کنار شکل ساده کتاب‌خوانی، شکل‌های دیگری از خواندن برای ترغیب بچه‌ها به خواندن کتاب وجود دارد. مجموعه‌ای از شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی به «چگونگی خواندن» می‌پردازد.

همواره باید این نکته را در نظر داشت، که شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی، چیزهای به خصوص و عجیب و غریبی نیستند، در واقع ابتکارات فردی هستند که ثبت شده‌اند و موفقیت خود را نشان داده‌اند. در اینجا به فهرستی از آن اشاره می‌کنیم. اما این بدان معنا نیست که این شیوه‌ها در همین فهرست خلاصه می‌شوند. بلکه ممکن است هر یک از افراد یا خوانندگان کتاب، شیوه جدیدی

به ذهنش خطور و آن را ابداع کند و این شیوه متناسب با آن منطقه جغرافیایی یا ویژگی‌های بومی آن خطه باشد که در آن زندگی می‌کنند.

۱) تنوع در نوع خواندن

۱. **توجه به بلند خواندن در کتاب‌خوانی:** بلندخوانی کتاب برای بچه‌ها، یکی از مهم‌ترین فعالیت‌هایی است که می‌توان در جهت ترویج و تبلیغ کتاب انجام داد. «بلند خواندن، درک نظریه‌های پیچیده را برایشان دست یافتنی‌تر می‌کند و الگوهای زبانی و واژگانی به آن‌ها ارائه می‌دهد که جزئی از گفتار روزمره‌شان نیستند.»

۲. **خواندن دو نفره:** این فعالیت، شور و هیجان برای ادامه کتاب را در کودک زیاد می‌کند.

۳. **خواندن گروهی:** خواندن‌های گروهی هم می‌تواند بسیار سودمند باشد و زمینه‌های الگوپذیری را بالا ببرد. «وقت قصه، وقت دورهم جمع شدن و وقت بلندخوانی، فرصت‌هایی برای الگوسازی شیوه‌های خوب خواندن و فکر کردن هستند.»

۴. **قصه‌گویی براساس کتاب:** این کار هم باعث پرورش قدرت تخیل در ذهن کودک می‌شود و زمینه خواندن کتاب را فراهم می‌کند. «قصه‌گویی می‌تواند وسیله‌ای برای خلق لحظات لذت‌بخش باشد و کودک را در بخشی از میراث ادبی سرزمینش سهیم کند.»

۲) تلفیق کتاب‌خوانی و هنر

تقریباً تمامی اشکال هنر را می‌توان با کتاب تلفیق کرد. و از آن‌ها برای ترویج کتاب‌خوانی سود برد. بسیاری از فیلم‌ها از کتاب‌ها اقتباس شده‌اند. پس می‌توان کتاب را خواند و از تماشای فیلم آن را به‌عنوان ابزار ترویج کتاب‌خوانی استفاده کرد. می‌توان کتاب را خواند و براساس آن نمایش خلاق اجرا کرد. می‌توان با خواندن، یا بعد از خواندن کتاب، درباره آن نقاشی کشید یا می‌توان خواندن کتاب

را با موسیقی همراه کرد. در باشگاه‌های کتاب‌خوانی می‌توان مسابقات مختلف هنری درباره کتاب برگزار کرد.

۳) تالیف کتاب‌خوانی با فعالیت‌های مختلف

انتخاب شیوه ترویج کتاب‌خوانی باید متناسب با سن و سال و حال و هوای مخاطب باشد. در گروه‌های سنی پایین‌تر، می‌توان خواندن کتاب را با بازی‌ها و فعالیت‌های مختلف همراه کرد. مثلاً تکرار تکه‌ای از کتاب توسط کودک، یا مثلاً تکان دادن همراه با خواندن کتاب یا تکرار صدای شخصیت‌های کتاب یا صداهایی که مهر کتاب از آن‌ها یاد شده است.

۴) برگزاری تور کتابگردی

هر کودک یا نوجوانی به‌طورمتوسط در سال، بیش از چهل یا پنجاه بار همراه با والدین خود به فروشگاه‌های مختلف می‌رود؛ از فروشگاه مواد غذایی گرفته تا پوشاک و اسباب بازی و... اما چند بار به کتاب‌فروشی می‌رود. تعداد دفعات آن ناچیز است و اصلاً به چشم نمی‌آید.

یکی از راهکارهای بسیار مهم، بردن بچه‌ها به کتاب‌فروشی و کتابخانه است. در این فضاها دادن «حق انتخاب کتاب» به کودک مطرح می‌شود که بسیار اهمیت دارد. زمین به کتاب‌فروشی و فراهم کردن امکان خرید کتاب برای بچه‌ها تجربه لذت‌بخشی را رقم می‌زند. بخشی از فعالیت باشگاه‌های کتاب‌خوانی رفتن به کتاب‌فروشی خواهد بود. تشویق پدر و مادرها برای بردن بچه‌هایشان به کتاب‌فروشی به‌عنوان تجربه‌ای مفید خواهد بود.

۵) دیدار با نویسندگان

برگزاری جشن امضای کتاب توسط نویسندگان و دیدار با آن‌ها برای کودکان جذاب است. این دیدارها در مدارس، کتابخانه‌ها، مساجد، نمایشگاه‌ها و ...

قابل برگزاری است.

۶) رویدادهای فرهنگی

جشنواره‌های کتاب‌خوانی، مسابقات کتاب‌خوانی، نمایشگاه کتاب، نمایشگاه نقاشی و خط براساس کتاب، اجرای نمایش براساس کتاب و... می‌توانند محیط و بستر لازم را برای گسترش کتاب‌خوانی فراهم کنند.

۷) گفت‌وگوی گروهی درباره کتاب

این شیوه یکی از مؤثرترین شیوه‌های ترویج کتاب‌خوانی است. می‌توان قبل از خواندن کتاب، مربی یا آن شخصی که می‌خواهد کتاب بخواند، ابتدا موضوعی که کتاب درباره آن است را با بچه‌ها مطرح کند و آن‌ها را به صحبت درباره آن ترغیب کند. بعد از صحبت‌ها، کتاب خوانده شود و در انتها هم درباره کتاب و موضوع مجدداً صحبت شود.

اما چگونگی ایجاد گفت‌وگو بسیار اهمیت دارد:

- حتی الامکان، مربی خودش در بحث به عنوان ارائه دهنده نظر شرکت نکند و تنها، بستر مناسب را فراهم کند تا بچه‌ها خودشان حرف بزنند.
- ایجاد پرسش مناسب، زمینه چالش مناسبی را فراهم کند تا بچه‌ها به گفت‌وگو بنشینند. یعنی بهترین حالت این است که پرسش و اختلاف نظر ایجاد کند و این اختلاف نظر بچه‌ها را وارد بحث و چالش کند.

۸) معرفی کتاب

می‌تواند در اشکال مختلف صورت بگیرد:

- بچه‌ها به بچه‌ها

- بچه‌ها به خانواده‌ها

- مربی به بچه‌ها.

بهتر است به بچه‌ها گوشزد کرد که هر کتابی را خوانند و خوششان آمد آن را به بچه‌های دیگر و سایر دوستان‌شان معرفی کنند.

۹) کتاب‌خوانی مشارکتی با خانواده

الف) بچه‌ها از پدر و مادر بخواهند که برایشان کتاب بخوانند و فردای آن روز در جمع دیگر بچه‌ها درباره آن صحبت کنند.

ب) تشویق بچه‌ها به خواندن کتاب برای بزرگ‌ترها، پدر مادرها، یا پدر بزرگ، مادر بزرگ‌هایشان، می‌تواند آن‌ها را در خواندن ترغیب کند.

۱۰) شبکه‌های اجتماعی

بچه‌ها بعد از آن‌که به سن نوجوانی می‌رسند، بیشتر وقت خود را به بودن در انواع شبکه‌های اجتماعی می‌گذرانند. تشویق بچه‌ها به ایجاد گروه‌های کتاب‌خوانی، یا باشگاه‌های کتاب‌خوانی در این زمینه بسیار مؤثر است و می‌توان از این بستر و فضا هم در جهت تبلیغ کتاب‌خوانی استفاده کرد.

۱۱) راه‌اندازی باشگاه‌های کتاب‌خوانی کودک و نوجوان

باشگاه‌های کتاب‌خوانی، زمینه خواندن‌های گروهی را فراهم می‌کند که به مراتب از خواندن به شکل انفرادی، بهتر است چراکه زمینه بحث، تبادل نظر و هم‌اندیشی را فراهم می‌کند.

۱۲) استفاده از جشن‌های آیینی

ما در کشور خود، در نقاط مختلف دور و نزدیک و در روستاهای بزرگ و کوچک، آیین‌های مختلفی داریم که گاهی بین‌شان مراسمی به چشم می‌خورد که به کتاب‌خوانی نزدیک است. مثلاً مراسم نقلی خوانی، نوروز، شب یلدا و... بنابراین مراسم و آیین‌ها می‌توانند بستر مناسبی برای کتاب‌خوانی را فراهم

کنند.

نباید از این نکته غافل بود که با وجود پیشرفت فناوری و گرایش بچه‌ها به سمت ابزارهای فناوری، کتاب و کتاب‌خوانی همچنان جایگاهی غیر قابل جایگزینی دارد و می‌تواند در ساخت شخصیت، دید و رفتارهای اجتماعی، فردی و فرهنگی کودک نقشی بسزا داشته باشد. بنابراین در جهت ترویج و گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی میان کودکان و نوجوانان بیش از پیش باید کوشا بود و تا پیش از آن‌که صدمات گاهی جبران ناپذیر عدم علاقه به کتاب‌خوانی، علائم خود را نشان بدهد، باید به ادامه راهکارها و حتی ابداع راه‌های جدید، که گاهی ساده هم هستند، اندیشید؛ چراکه دیگر آن هنگام یافتن راهکار و یا عمل به آن، نوسداروی بعد از مرگ سهراب خواهد بود.

فهرستی از فعالیت‌های ترویج کتاب‌خوانی در ایران

در دو سال گذشته جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب و طرح انتخاب و معرفی پایتخت کتاب ایران برگزار شده است که شهرها و روستاهای ایران در این دو رویداد شرکت کرده و فعالیت‌ها و برنامه‌های خود را ارائه می‌دهند. برگزیده‌ای از طرح‌های ترویج کتاب‌خوانی که در شهرها و روستاهای مختلف پیشنهاد شده است، در زیر می‌آید.

کتاب‌خوانی برای کودکان نیازمند

«به رنگ فردا» طرحی است برای بالا بردن سطح علمی و فرهنگی کودکان بهزیستی. کودکان بهزیستی جزو گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه هستند که عموماً نگهداری و مراقبت از آنان در سطح تهیه ملزومات اولیه زندگی همچون مکان، غذا و پوشاک تعریف می‌شود. از مهمترین اقداماتی که در رابطه با این کودکان می‌توان انجام داد برگزاری برنامه‌های کتاب‌خوانی و قصه‌گویی است که علاوه بر تغییر روحیه و آموزش و پرورش غیرمستقیم، می‌تواند تأثیر مهمی در آینده و

سبک زندگی این کودکان داشته باشد. برگزاری این جلسات در فضایی شاد و در مکان‌هایی مثل فضای خانه قصه یا سالن‌های ورزشی، فضای مشارکت و نشاط عمومی را هم در آن‌ها ایجاد خواهد کرد.

کتاب برای کودکان مهاجر

کتاب به‌عنوان یکی از عوامل اصلی فرهنگ‌سازی و شکل‌گیری آموزه‌های مهم شخصیتی از کودکی مطرح است. در این میان کودکان مهاجر که بسیاری از آن‌ها در گروه کودکان کار قرار می‌گیرند، فرصت‌آشنایی و خواندن کتاب‌های مناسب خود را ندارند. بخشی از این مشکل به علت نبود کتاب‌هایی به زبان مادری این مهاجر است. در صورتی که داستان‌های مناسب کودکان به زبان مادری مهاجر ترجمه شود، منبعی برای استفاده این خانواده‌ها فراهم می‌شود. در وهله اول پدران و مادران مهاجر می‌توانند با قصه‌خوانی برای فرزندانشان زمینه‌آشنایی آن‌ها را با کتاب فراهم کنند. در وهله بعد می‌توان با بردن کودکان به جلسات هم‌خوانی کتاب به‌طور مستقیم خودشان را مشارکت داد. این طرح در ابعاد مختلفی تأثیرگذار است:

- تشویق خانواده‌های مهاجر به آموزش فرهنگ کتاب‌خوانی به کودکانشان
- ایجاد توانایی و قابلیت‌آشنایی با زبان کشور ساکن در آن که باعث می‌شود کودکانشان در زمان ورود به مدرسه توانایی بیشتری کسب کرده باشند و با مشکلات سوادآموزی روبه‌رو نشوند.

- با گسترش کتاب‌خوانی در این خانواده‌ها شاهد تأثیرات فرهنگی کتاب بر این گروه خواهیم بود که به نوبه خود بر جایگاه اجتماعی آنان نیز تأثیر خواهد گذاشت. این مسئله هم از نظر خودباوری این گروه به‌عنوان یک گروه اقلیت در اجتماع و هم در جهت ایجاد نگاه مثبت‌تر اهالی کشور میزبان مؤثر خواهد بود.
- فرصت‌آشنایی مهاجرین با فرهنگ کشوری که در آن ساکن هستند فراهم می‌شود و نزدیکی فرهنگی بیشتری با کشور محل سکونت خود پیدا خواهند کرد.

ضمن این‌که ما نیز به‌عنوان کشور میزبان فرصتی برای معرفی فرهنگ، قصه‌ها و نویسندگان خود پیدا می‌کنیم که می‌تواند زمینه‌ساز فعالیت‌های مشترک فرهنگی در آینده باشد.

- با ایجاد جلسات هم‌خوانی کتاب بین این کودکان می‌توان باعث ایجاد همدلی و کاهش تضادهای فرهنگی بین این گروه و سایر بخش‌های اجتماع شد. نکته پیشنهادی قابل توجه: موضوع اصلی کتاب‌های انتخاب شده می‌تواند اشاعه فرهنگ صلح پایدار باشد. توجه به این موضوع و تولید و ترجمه آثاری با این محتوا می‌تواند در آینده نتایج مثبتی در نزدیکی بین اقلیت‌های مختلف ساکن در کشور و ایجاد فضای پویای اجتماعی و فرهنگ صلح داشته باشد. این طرح می‌تواند با کمک نویسندگان و ناشران علاقه‌مند اجرا شود و زمینه کاری جدیدی را برای آن‌ها فراهم آورد. ضمن این‌که برای ترجمه آثار از نیروی کار خود مهاجران نیز می‌توان کمک گرفت.

والدین کتابخوان - فرزندان کتابخوان

این طرح به کتاب خواندن در خانواده با مشارکت والدین و کودکان می‌پردازد. برای اجرا هر هفته کتابی معرفی می‌شود تا در خانواده خوانده شود و سپس در جلسات عمومی که با حضور چند خانواده برگزار می‌شود، درباره کتاب گفت‌وگوی گروهی انجام می‌گیرد.

در این طرح می‌توان از فرصت آموزش قصه‌گویی به مادران نیز بهره برد تا به این ترتیب مادران بتوانند قصه‌گوهای موفق‌تری برای فرزندانشان باشند و آن‌ها را بهتر جذب کتاب کنند.

این طرح براساس الگوی اجتماعی جلسات زنانه در خانواده‌های ایرانی تشکیل می‌شود.

کتاب‌خوانی و کتاب‌نویسی

تشویق به کتاب‌خوانی و کتاب‌نویسی با در نظر گرفتن گروه‌های گوناگون در این طرح منظور شده‌اند.

در گروه کودک و نوجوان برای اجرای این طرح تعدادی از مدارس به صورت تصادفی در سراسر شهر یا استان انتخاب می‌شوند و در همان حال مربیان آموزش می‌بینند که با ایجاد کارگروه‌هایی دانش‌آموزان را به کتاب‌خوانی تشویق کنند. دانش‌آموزانی که کتاب را به خوبی بخوانند و در جمع روایت کنند، می‌توانند به صورت ماهانه یک کتاب یا بن کتاب پاداش بگیرند. در این طرح دانش‌آموزان مقاطع بالاتر می‌توانند کتاب‌داری را آموزش ببینند و در نگهداری و طبقه‌بندی کتابها کمک کنند. افراد فعال در پایان سال تحصیلی تشویق و تقدیر می‌شوند. پس از ۶ ماه مطالعه دانش‌آموزان با هدایت مربی تشویق می‌شوند تا داستانی محلی که از مادر بزرگ یا پدر و مادر یا سایر اعضای خانواده شنیده‌اند، بنویسند. آثار برگزیده جمع‌آوری و ویرایش می‌شوند و جهت تصویرگری برای دانش‌جویان گرافیک و تصویرگری فرستاده می‌شوند و در نهایت به‌عنوان تلاش یک ساله و با نام دانش‌آموز منتشر خواهند شد.

در گروه بزرگسالان نیز از طریق همکاری با خانه‌های سالمندان و دعوت از افراد ۵۰ سال به بالای سراسر کشور، با سالمندان مصاحبه می‌شود تا گفتارها و داستان‌هایی که هیچگاه فرصت بیانشان را نیافته‌اند یا تجربیاتی که می‌خواهند با دیگران در میان بگذارند، به صورت مستند درآمده و سپس به اسم فرد سالمند منتشر شود.

برای اجرای این طرح برگزاری دوره‌های آموزشی و توجیهی قصه‌گویی و مستندسازی برای مربیان ضروری است. همچنین فعالیت‌های جنبی مثل برگزاری مسابقات قصه‌نویسی و تصویرگری امکان‌پذیر است.

زنگ کتاب و بامداد کتاب

برخی از بازی‌ها در مدارس و مراکز آموزشی جهان به دنبال ترویج این هدف است: «کسی که بیشتر کتاب می‌خواند برنده است» و با این شیوه فرد با انگیزه درونی به کتاب‌خوانی روی می‌آورد.

نمونه‌هایی از این بازی‌ها که قابلیت اجرایی در این طرح را دارند به شرح زیر است:

- **بازی حافظه کتاب:** ۷ کتاب با رنگ مشابه انتخاب و در کنار هم چیده می‌شوند. دانش‌آموزی داخل کلاس می‌آید و در ۳۰ ثانیه ترتیب آن‌ها را حفظ می‌کند و خارج می‌شود. یک نفر دیگر ترتیب آن‌ها را تغییر می‌دهد. حالا دانش‌آموز قبلی باز می‌گردد و باید در ۳ دقیقه آن‌ها را مرتب کند و به حالت ابتدایی برگرداند. به ازای هر کتاب در جای درست می‌تواند یک امتیاز بگیرد.

- **بازی پیکشتری:** یکی از دانش‌آموزان بر روی تخته به ترسیم جلد یکی از کتاب‌ها می‌پردازد. هرکس نام کتاب را درست بگوید امتیاز می‌گیرد.

- **بازی جمله اول:** در این بازی که بچه‌ها به گروه‌های دوفره تقسیم می‌شوند، یکی چشم می‌بندد و دومی از میان کتاب‌ها یکی را برمی‌دارد و جمله اول را می‌خواند. اگر طرف مقابل توانست نام کتاب را بگوید سه امتیاز می‌گیرد اگر نه جمله دوم را می‌خواند و همین‌طور با خواندن هر پاراگراف یا جمله امتیاز کم می‌شود. برنده گروهی است که سریع‌تر ۲۰ امتیاز بگیرد.

- **بازی قطار کتاب:** بچه‌ها یا در صفی چند نفری می‌ایستند یا در کلاس پشت میزشان، بعد به ترتیب بلند می‌شوند و نام یکی از کتاب‌هایی که خوانده‌اند را می‌برند و این روند ادامه دارد تا زمانی که دانش‌آموزی مکث طولانی کند یا نام کتابی را تکراری بگوید.

به این ترتیب می‌توان امیدوار بود که با اختصاص یک ساعت در مقاطع مختلف تحصیلی به فعالیت‌های کتاب‌خوانی، همکاری با مراکز کانون پرورش فکری در اجرای برنامه‌ها در طول سال، در نظر گرفتن کتاب‌هایی جهت اهدا به

دانش‌آموزان فعال و کمک و همکاری نهادهای مختلف برای اجرای این برنامه، ابعاد آن را گسترش داد.

یکی دیگر از پیشنهادهای در این زمینه خوانش روزانه گزیده‌ای از کتاب‌ها مطابق گروه‌های سنی مخاطب در مراسم صبحگاهی مدارس است. متون برگزیده می‌توانند توسط تیمی متخصص تدوین و در اختیار مدارس و مراکز و مساجد و مهدکودک‌ها قرار گیرند. زمانی حدود ۳ دقیقه هم برای اجرای این طرح کافی است.

هم‌چنین انتشاراتی‌ها می‌توانند به ازای هر مدرسه کتابی را اهدا کنند تا معرفی بهتری صورت بگیرد و دانش‌آموزان بدون استطاعت مالی در زنگ‌های تفریح بتوانند کتاب‌ها را از کتابخانه مدارس تهیه کرده و بخوانند.

اما اگر آشنایی با کتاب از مهدکودک‌ها و مدارس ابتدایی رخ دهد تأثیرات ماندگارتری دارد. می‌توان با همکاری و حضور کتابداران کتابخانه‌های عمومی و مربیان مهدکودک یک زمان حداقلی نیم ساعتی را برای معرفی کتاب در نظر گرفت. در این زنگ می‌باید به معرفی و توزیع کتاب بین بچه‌ها پرداخته شود و سپس معلمان یا مربیان از بچه‌ها بخواهند که هر آنچه را درباره کتاب به نظرشان می‌رسد مطرح کنند و حتی با توجه به این‌که کودک سواد خواندن ندارد می‌تواند با نگاه کردن به تصاویر کتاب بگوید از کتاب چه می‌فهمد و هر هفته نیز کودکان در ابتدا درک و خلاصه خود را از کتاب بگویند و تقسیم‌بندی زمان انجام گیرد که همه کودکان در آن مشارکت کنند.

برای آشنایی کودکان از سنین خردسالی با کتاب، در چند زمینه می‌توان فعالیت‌های مرتبط را انجام داد. مربیان کتاب از طرف کتابخانه‌ها و مراکز کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان می‌توانند در مهدکودک‌ها و با قصه‌گویی و روش‌های مناسب خود به ترویج کتاب‌خوانی در بین بچه‌ها بپردازند. از طرفی با برنامه‌ریزی در جهت حضور بچه‌ها در کتاب‌فروشی‌ها و مراکز آموزشی همراه با مربیان و اولیای خود، می‌توان به گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی کمک کرد. مراکز

فرهنگی همچون کانون دارای کارگاه‌های کتاب‌خوانی هستند که حضور مستمر و برنامه‌ریزی شده کودکان مهد در این کارگاه‌ها در آشنایی آن‌ها با کتاب و مطالعه مؤثر خواهد بود.

در کلاس‌های ابتدایی، شکل اجرا کمی فرق دارد به طوری که دانش‌آموزان باید کتاب‌های مورد نظر خود را از میان آثاری که برای معرفی به کلاس آورده شده انتخاب کنند و چکیده بنویسند و ارائه دهند. می‌توان طرح را گسترش داد و حتی به عنوان تشویق از او درباره ۵ کتاب و مشخصات کتاب‌شناختی اثر پرسید و در صورت موفقیت آمیز بودن دانسته‌ها به او جایزه‌ای داده شود.

لباس کتاب

استفاده از تمام ظرفیت‌های شهری و محلی برای گسترش فرهنگ کتاب به همراه توجه ویژه برای علاقه‌مند کردن مردم به خصوص کودکان می‌تواند جزو اهداف طرح لباس کتاب باشد که ممکن است به صورت یک هفته‌ای و در سراسر نقاط شهر یا روستا اجرا شود. به صورتی که نقاط پرزدحام، مراکز تجاری و خرید، بوستان‌ها و اماکن تاریخی گردشگری و مدرسه‌ها همه درگیر کتاب‌خوانی شوند و با استفاده از ابزار ارتباطی این نکته تکرار شود.

در قالب این طرح مسئله کتاب با اقداماتی در شهر به مردم یادآوری می‌شود و ذهن آن‌ها را برای پذیرش اهمیت کتاب‌خوانی پرورش می‌دهد. یکی دیگر از نتایج اجرای این طرح ایجاد هویت کتاب‌خوانی در بین مردم شهر و به ویژه کودکان است که با چشمانی کنجکاو همه جا را می‌نگرند. این طرح در قالب یک هفته (مثلاً هفته کتاب) که تمام نهادهای فرهنگ عمومی درگیر آن هستند قابل اجراست و می‌توان از تمام استعدادها و ظرفیت‌ها در این زمینه استفاده کرد. اولین مرحله در اجرای این طرح شناسایی گروه‌های هدف مخاطبان و انتخاب رسانه مناسب برای انتقال پیام است. در مرحله دوم نسبت به طراحی پیام در قالب رسانه‌های مناسب اقدام می‌شود. در مرحله سوم طراحی‌های انجام

شده اجرا خواهند شد به گونه‌ای که تمام رسانه‌ها، بیلبوردها، سردر سینماها، اتوبوس‌های شهری، تاکسی‌مترها و .... درگیر اجرای این طرح خواهند بود که مانند لباسی بر تن شهر و روستا قرار می‌گیرد.

صدا و سیما می‌تواند وارد شود و با برگزاری نمایشگاه‌های عکس، کاریکاتور و نقاشی به اهمیت این طرح افزوده شود. اجرای جُنگ و مراسم عمومی در مراکز پرجمعیت به ویژه با فراخوانی کودکان از برنامه‌های تأثیرگذار در این طرح خواهند بود.

راه اندازی کارناوال‌های شهری با هماهنگی نیروی انتظامی که ملبس به فرهنگ کتاب‌خوانی باشند در یکی از روزهای این هفته ضمن تبلیغ، ترویج مناسبی برای این امر است.

راه‌پیمایی نمادین کودکان با تلاش و همکاری مهدکودک‌ها و سازمان بهزیستی قابل انجام است و باید سعی شود به کودکان و نوجوانان اهمیت ویژه‌ای داده شود.

طراحی جدول براساس کتاب

می‌توان با یک روش ساده نوجوانان و جوانان را به کتاب ترغیب کرد و آن هم براساس سرگرمی و طراحی جدول است. کتاب‌هایی به صورت چاپی یا به صورت الکترونیکی در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد و براساس آن جدولی طراحی و از شرکت‌کنندگان درخواست می‌شود که آن جدول را حل کنند. به این طریق هم دانش عمومی افزایش می‌یابد و هم اوقات فراغت به شکل مطلوبی پر می‌شود. امکان اجرایی کردن آن با حضور یک طراح قوی جدول ممکن است. شرکت و همراهی در این طرح برای مخاطبان به صورت الکترونیکی هم ممکن است.

چهره‌های متفاوت، صداهاى متفاوت

در این طرح سعی می‌شود کتابخانه میزبان یک جشنواره متفاوت باشد،

سخنرانی، نمایشگاه، کتاب‌خوانی جوامع و فرهنگ‌های متفاوت و حتی لباس‌ها، غذاها و موسیقی‌های محلی سراسر کشور به نمایش گذاشته شود. این طرح می‌تواند به افزایش دانش عمومی مردم در خصوص فرهنگ‌ها و آداب و رسوم مختلف، سوق دادن مردم به سمت آثار مکتوب و غیرمکتوب و افزایش شور و شوق عمومی به یادگیری و جذاب شدن فرآیند یادگیری از طریق غیر از مطالعه منجر شود که در نهایت می‌تواند مخاطب را برای رفتن به کتابخانه و آشنایی با کتاب تشویق کند.

فانوس (آموزش روش مطالعه به دانش‌آموزان)

گام مؤثر در افزایش مطالعه و رغبت دانش‌آموزان به کتاب، یادگیری نحوه مطالعه، انتخاب کتاب و استفاده از کتابخانه است. کتابداران به عنوان نیروهای تخصصی در این زمینه قادر به ارائه بهترین آموزش خواهند بود. با حضور کتابداران در مدارس می‌توان دانش‌آموزان را با روش‌های مطالعه و مطالعه‌ی هدفمند آشنا کرد. این طرح ضمن این‌که متضمن هزینه‌ای نیست، با آموزش روش‌های مطالعه به شکل آکادمیک، در رشد فکری دانش‌آموزان و آینده مطالعاتی آن‌ها تأثیرگذار خواهد بود.